

С. Я. БОГДАН
А СЛОВО МОВЛЕНЕ ІНАКШЕ...
(Культура усного мовлення і Українське телебачення)

Невід'ємною ознакою загальної культури людини справедливо вважається висока культура її усного мовлення, яка віддзеркалює не лише вихованість, інтелігентність, чистоту наших помислів та вчинків. Культура мовлення визначає в цілому культуру нашої праці й, що особливо важливо для нас сьогодні, культуру наших взаємин у щоденному спілкуванні в найрізноманітніших сферах мовленнєвої діяльності: від приватного спілкування — до спілкування на державному рівні (симпозіуми, конференції, з'їзди, сесії). Оволодіння високим мистецтвом спілкування неможливе без засвоєння правильності вимови й наголошування, слововживання й граматичних форм, а ще більше — без майстерного користування всіма мовними засобами виразності. Це витоки культури мовлення. А тому засвоєння норм літературної мови — тривалий процес, який вимагає наполегливої щоденної праці над словом. Починається він у дитинстві, коли перед малюком відкривається дивосвіт слова, твориться «дитинство рідної мови» (В. О. Сухомлинський), коли найбільший вплив має мова батьків, учителів, навколишнього середовища. І триває цей процес упродовж усього життя людини.

Важливу роль у формуванні й поширенні норм сучасної української мови відіграє телебачення як один із найдоступніших і найавторитетніших (поряд із радіо) зразків літературного мовлення. Цим пояснюються надзвичайно високі вимоги до нормативності мови телебачення. Важко переоцінити значення і вплив на багатотисячну аудиторію республіки передачі Українського телебачення «Живе слово» (тепер «Слово»), яка допомагає пізнавати таїну слова, відкриває скарбницю мови, розвиває мовленнєве чуття. «Живе слово» є взірцем шанобливого ставлення до рідної мови. Пригадаймо хоча б останні зустрічі з Д. Білоусом, Д. Павличком, С. Пушиком або розповіді про міжнародний форум славістів, про Гнідинську восьмирічну школу. Але, на жаль, таких передач одиниці. Більше того, донедавна «Живе слово» сприймалось як приємний виняток на Українському телебаченні.

Часто з екрана телевізора чуєш настільки дивовижні наголошування слів, такі несподівані граматичні форми, що мимоволі запитуєш себе: «Де можна було засвоїти такі «норми»?». Скажімо, кому спало б на думку замість звичайного *щодня* сказати *щодня*, замість *те́мрява небуття* — *темря́ва небуття*, замість *представив* — *предоставив*? Нема потреби пояснювати, скільки прикросців завдають подібні «зразки усного мовлення». Насамперед тому, що неправильна вимова й наголошування слів, почуті з телеекрана, повторюються численними глядачами. Бо авторитет диктора тут відіграє неабияку роль. А в мові дикторів, на жаль, звучать вислови *приймати участь* замість *брати участь*, *він красить колектив* замість *він є окрасою колективу* й под. Боляче вражають мовні огріхи, коли дивишся чергову літературну передачу. Так, скажімо, під час перегляду «Провісника» (передача про життя та творчість Василя Симоненка) прикро вражало *на сторінках цього зошиту, не приносить нових думок* тощо. Розчаровують також мовні помилки, здебільшого орфоепічні, коли слухаєш улюблену пісню у виконанні професійних співаків чи ансамблів.

Словесні бур'яни найчастіше проростають і рясніють у тих передачах, які транслюються без попереднього запису в студії. І це закономірно. Вони виключають переробку «чорнового» варіанта, що й ускладнює справу. Так, наприклад, у циклі передач Українського телебачення «Стосується кожного» довелось почути: *не скриваючи, з українською мовою навчання, навели, запитання, проблеми, навчатися на українській і російській мові, всі знають, що, допустим* (у значенні припустимо), *в слідуєщих передачах, опит інших республік, літературу здавала, а мову — ні, включени в списки, про підготовку ювілею Тараса Шевченка, громадська думка, музично-драматичні театри, румини, приймати участь* і под. До речі, одна із проблем, якій присвячувались передачі, — це розширення сфери функціонування української мови. Уже сам кількісний перелік мовленнєвих помилок (далеко не повний, на жаль!) справляє невтішне враження.

Нова передача Українського телебачення для дітей та юнацтва «Канал «Д»» цікава за задумом, різноманітна за проблематикою, інформативна. Однак рівень мовленнєвої культури її учасників (іноді навіть ведучих!) дуже низький. На наш погляд, передача значною мірою відображає ті проблеми усного мовлення, які існують на сьогодні в школах нашої республіки.

Але особливо прикро, коли порушення рекомендацій, які дають нормативні словники, трапляється в мовленні письменників, дикторів, бо ж і вимоги до них підвищені. Чого варті хоча б *крупнійші наші центри* (передача «Все про кіно» 10.07.89), *б'юст, відповісиш* («Вечірній вісник» 12.03.89), *самі ж ми* («Гарт» 19.01.89). Як свідчить систематичний перегляд популярних передач («Гарт», «Вечірній вісник» (далі — Веч. в.), «Актуальна камера» (далі — Акт. к.), «Студентський канал» (далі — Студ. к.)), до ідеалу нам ой як ще далеко. З чималої кількості порушень української літературної вимови, що трапляються в мові дикторів, найчастіше спостерігається неправильна вимова шиплячих приголосних, вимова як двох окремих звуків африкати *дж*, звук *в* у кінці слова замінюється звуком *ф*, оглушуються дзвінки приголосні в кінці слова й складу перед глухими.

Поширеними є також помилки, які зумовлені калькуванням окремих слів або навіть конструкцій з російської мови: *дякуємо вас за увагу, сучасні напрямлення в мистецтві, тяжкий недуг* (в українській мові *недуга*, отже, слід казати *тяжка недуга*, до того ж російська мова пропонує наголос на другому складі *недуг*); *три кандидата, медвідь, я бачу Олександра Петровича Довженко* (Веч. в.); *у фонд Арменії, в цій зйомці, за опитом нашої студії, Красна книга, в тролейбусі* (Гарт); *кресло-качалка* (Студ. к.); невмінням утворити відповідну морфологічну форму: *для віснику, відповісиш, по сторінкам, тисячу дев'ятсот, дозвольте подякувати вас* (Веч. в.); *по різних напрямкам* (Гарт); *саме головне* (Студ. к.); неправильним наголошуванням слів: *назвала, автори, спеціальні читання, гостей прийняв, під силу майстрам, вимоги, запитання, пройдуть дощі, підé, знають ціну* (Веч. в.); *взяли* (Гарт); порушенням орфоепічних норм: *допомагає, думкі, номер одинадцять* (Веч. в.); *у Києві* (Акт. к.).

Мовні огріхи, як правило — наслідок недостатньої лінгвістичної орієнтованості, компетентності дикторів.

Фахова підготовка дикторів телебачення вимагає суттєвих змін. Керівникам Українського телебачення варто звернути увагу і на культуру мовлення реклам, які заповнили екран, де, крім нових товарів, цінної продукції, пропонуються глядачеві (паралельно) словесні бур'яни на зразок: *виготування, інних, степінь, лічить* (у значенні *личить*), *домагається* (йдеться про *намагається*), *достигнуто* тощо (див. «Інтерреклама» 12.07.89).

Додержання усталених норм сучасної української літературної мови повинно стати обов'язковою вимогою всіх передач республіканського телебачення. Тільки тоді можна сподіватися, що воно зможе повною мірою стати пропагандистом культури усного мовлення.